

Riigikohtu arvamus¹ autoriõiguse seaduse seaduseelnõu väljatöötamiskavatsuse kohta

Väljatöötamiskavatsuses (VTK) on muu hulgas tehtud ettepanek anda Tehnilise Järelevalve Ametile (TTJA) pädevus teha internetiteenuse pakkujatele ettekirjutus, et viimased blokeeriksid autoriõiguseid ja nendega kaasnevaid õiguseid rikkuvale veebilehele juurdepääsu Eesti territooriumil. Seejuures toimub internetilehekülje blokeerimine DNS- ja IP-põhiselt. Enne ettekirjutuse tegemist peaks õiguste omaja või tema esindaja VTK kohaselt pöörduma õiguste rikkuja poole ning paluma õiguse rikkumise lõpetamist. Kui määratud tähtaja jooksul õiguste rikkumist ei lõpetata, saab õiguste omaja või tema esindaja teha avalduse TTJA-le, kes hindab avalduses esitatud informatsiooni pinnalt määratud tähtaja jooksul, kas õiguste rikkumine leiab aset. Avalduse rahuldamisel teeb TTJA ettekirjutuse internetiteenuse pakkuja(te)le. Ettekirjutuse mittetäitmisel rakendatakse sunniraha. TTJA tehtud otsuseid on võimalik vaidlustada halduskohtus. TTJA-le pädevuse andmiseks lisatakse autoriõiguse seadusesse (AutÕS) vastav pädevusnorm.

Esmalt on oluline märkida, et juurdepääsu piiramine veebilehtedele (või mõnele IP-aadressile mis tahes protokollil vahendusel) on Eestis väga erandlik meede.² See on ka üks põhjus, miks Eestit on seniajani internetivabaduse indeksis kõrgelt hinnatud.³ Oluline on silmas pidada, et juurdepääsu piiramine võrguaadresside tasemel pole ainus ega esmane meede, kuidas kellegi õigusi rikkuva sisu vastu internetis võidelda. Tavapäraselt võib kohus või korrakaitseorgan kohustada isikut sisu internetist eemaldama (või eemaldada seda serveriteenuse pakkuja juures asendustäitmise korras) ilma et seejuures piirataks vaba internetiliiklust. Viimane on iseseisev hüve, sest internet toimib detsentraliseeritult, selle sisu tervikuna ei ole ega tohigi olla kellegi kureerida ning keeruline on ammendavalt loetleda põhiõigusi, mille teostamine on seotud interneti kasutamisega.⁴ Seepärast on oluline silmas pidada, et niisamuti nagu füüsilises ruumis, on ka interneti puhul ebaseadusliku tegevuse kõrvaldamine ja mingi ruumi osa täielik sulgemine olemuslikult erinevad meetmed. See mõjutab paratamatult meetme proportsionaalsusele antavat hinnangut.

VTK-st nähtub, et juurdepääsu piiramist kaalutakse põhjusel, et olemasolevate õiguskaitsevahendite abil on välismaiste platvormide puhul õiguste rikkumise takistamine keeruline, kui mitte võimatu. Siinkohal tuleb esmalt märkida, et autoriõiguste omaja ja nende rikkuja vaheline suhe on eraõiguslik. Üldreeglina ei peaks eraõiguslikku vaidlust suunama avalik-õiguslikku vormi. Avalik-õiguslik järelevalve (väljaspool tsiviilkohtumenetlust) õigusvastase käitumise üle eraõiguslikes suhetes on erandlik. Karistusõigus sekkub VTK objektiks olevatesse suhetesse üksnes siis, kui õiguste rikkumine toimub varalise kasu teenimise eesmärgil.⁵ VTK-s pole sarnast piirangut märgitud. Avalik-õiguslike korrakaitsete meetmete kohaldamise eesmärgiks ei peaks olema kaitsta eraõiguslikku suhet olukorras, kus

¹ Riigikohtu arvamus ei väljenda Riigikohtu siduvat seisukohta. Riigikohus kujundab siduvaid seisukohti ainult kohtuasjade menetlemisel Riigikohtus.

² 2010. a-l asuti piirama juurdepääsu ebaseadusliku kaughasartmänguteenuse osutajatele (HasMS § 56) ja 2022. a-l sõjapropagandale (InfoTS § 13¹). Nende sätete kohaldamisala on võrreldes VTK-s plaanitavaga kitsas.

³ Vt Freedom House'i 2023. a ülevaade Eesti kohta, p B. - <https://freedomhouse.org/country/estonia/freedom-net/2023#B>

⁴ Vt RKPJKo 5-23-16/15, p 42.

⁵ KarS §-d 222¹, 223 ja § 224¹.

selle õigussuhte kaitseks on seaduses ette nähtud muud õiguskaitsevahendid. Raskused eraõiguslike õiguskaitsevahendite rakendamisel autoriõiguste ning nendega kaasnevate õiguste kaitseks pole selleks piisavad. Õiguste omajate õiguste rikkumisega ei kaasne sellist täiendavat ohtu avalikule korrale, et see peaks vahetult tingima TTJA sekkumise. Lisaks ei taga blokeerimismeede tingimata seda, et õiguste omaja õigusi rikkuv teos veebileheküljelt eemaldatakse (mh näitab maailma praktika, et teadlikule kasutajale on piirangutest mööda pääsemiseks laialdaselt vahendeid) ega seda, et hüvitatakse varaline kahju õiguste omajale.

Eesti Vabariigi põhiseadus (PS) § 44 sätestab igaühe õiguse vabalt levitada informatsiooni, sh Interneti teel. Seda õigust võib mh piirata teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitseks. Mõistetav on soov kaitsta õiguste omajate autoriõigusi ning nendega kaasnevaid õigusi (PS § 39). Samuti on mõistetav see, et hetkel õiguste omajate käsutuses olevate tsiviil- ning karistusõiguslike õiguskaitsevahendite rakendamine võib olla aja- ning ressursimahukas, mõnel juhul ka ebaefektiivne. Teisalt tuleb arvestada sellega, et veebilehekülje blokeerimisel TTJA ettekirjutuse alusel blokeeritakse kogu veebilehe kasutamine. VTK-s kirjeldatud veebilehekülje blokeerimisel DNS- ja IP-põhiselt puudub võimalus blokeerida veebilehte selle konkreetse sisu põhiselt, sest välja toodud meede eeldab automaatselt seda, et blokeeritakse ligipääs kogu veebilehele. Seega sõltumata sellest, kas konkreetse veebilehel kajastatakse nt üksnes ühte või kahte teost ebaseaduslikult, blokeeritakse ka muu, võimaliku seadusliku sisu kajastamine. VTK-s pole ette nähtud meetmeid, kuidas sellist olukorda lahendada. Seetõttu ei pruugi VTK-s valitud meede olla proportsionaalne (PS § 11), sest ei võimalda igakordselt arvesse võtta seda, millist (ebaseaduslikku) sisu ja kui suures ulatuses konkreetne veebileht tegelikkuses kajastab. Pole ka välistatud, et olukorras, kus veebilehel kajastatakse küll üksnes mõnda teost, ent rikkumine on oluline, on siiski põhjendatud kogu veebilehe blokeerimine. Tegemist on paratamatult hinnangulise küsimusega, mille piirid jäävad edaspidi halduskohtute praktika kujundada. Lisaks tuleb arvestada sellega, et autoriõigusi ning nende rikkumisi puudutavad vaidlused on tihtipeale keerukad ning hinnangulised ja eeldavad põhjalikku analüüsi. VTK-s tehtud ettepanekute kohaselt on aga TTJA-le antud üsna lühike ajaperiood, et autoriõiguste rikkumist hinnata ning selle tuvastamise korral kasutada veebilehe omaja jaoks üsna drastilisi meetmeid. Veebiplatvormide blokeerimisel võib osutuda problemaatiliseks ka see, et veebiplatvormide omanikud pakuvad üksnes n-ö vahendusteenust ega pruugi vastutada sisu eest, mida veebiplatvormile üles laetakse (vrd AutÕS § 57⁹ lg 3). Seetõttu võib blokeerimismeede ebaproportsionaalselt mõjutada neid isikuid, kes õiguste omajate õigusi rikkuvaid teoseid tegelikkuses veebilehele üles ei laadinud. Samuti ei ole VTK-s täpsustatud, kas blokeerimismeetmel on ajaraam või see kehtestatakse tähtajatult. Samuti, kas meetme jätkuva asjakohasuse üle tehakse ka kontrolli.

Probleeme võib tekkida ka sellega, et kui välismaiste veebilehtede omajad ei ole praeguste õiguskaitsevahendite kasutamisel kättesaadavad, ei pruugi nad seda olla ka selleks, et vabatahtlikult rikkumine lõpetada, enne kui TTJA ettekirjutuse teeb.

Eelnev ei tähenda, et autoriõiguste ning nendega kaasnevate õiguste kaitset tuleks pidada vähetahtsaks, kuid läbi tasuks mõelda, kas nende õiguste kaitseks on tingimata vajalik rakendada selliseid avalik-õiguslikke (sunnimeetmeid). Vältida tasuks olukordi, kus riik asub internetisisu n-ö mehaanilise blokeerimise abil liialt jõuliselt otsustama selle üle, millisele teabele inimesed juurde pääsevad.

Tähelepanuta ei saa jätta sedagi, et plaanitava meetme rakendamine suurendab ka halduskohtute (ning ringkonnakohtute ja Riigikohtu) tööd, kellele TTJA ettekirjutuse vaidlustamisest võrsuvad vaidlused edaspidi alluvad. Seejuures on oluline, et sisuliselt tuleb halduskohtul lisaks hinnata, kas konkreetsel juhul leidis aset õiguste omaja autoriõiguste rikkumine. Need vaidlused on olemuselt tsiviilõiguslikud.